

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

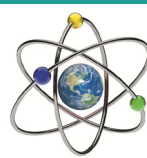
№8(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 490 sahifa,
3-avgust, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Sun'iy intellekt muhitida o'sib kelayotgan Alfa avlodining shaxsiy va psixik rivojlanishi	10
Jo'rayeva Dilfuza Abdug'aniyevna	
Teng yonli uchburchak xossalari va kesmaning o'rta perpendikulyari xossalariidan foydalangan holda masalalar yechish	13
Namozov Diyorbek Baxtiyor o'g'li	
Xiva xonligining siyosiy boshqaruv modeli: Buxoro va Qo'qon xonliklari bilan qiyosiy tahlili.....	17
Mutallibjonov Boburmirzo	
Boshlang'ich sinfda informatika fanini o'qitish metodikasi	26
Nosirova Feruza Baxadir qizi	
Funksional savodxonlik asosida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini professional rivojlantirishning strukturaviy-faoliyatli modeli.....	30
Gafurova Mahfuza Abbosovna	
Mutafakkirlar asarlarida bolalar faolligini shakllantirishda o'yinlardan foydalanishning yoritilishi	35
Ravshanova Uldona Narziboyevna	
Ijtimoiy-madaniy qadriyatlar variatsiyasi sharoitida talabalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish mazmuni	39
Vorisova Barnoxon Olimjon qizi	
Huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya integratsiyasi orqali yoshlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish	43
Habibjonov Izzatbek Dilshodjon o'g'li	
Bo'lajak o'qituvchilarning tanqidiy va refleksiv tafakkurini rivojlantirishda antfragil yondashuvning o'rni.....	51
G'ulomjonova Ziyodaxon A'zamjon qizi	
Badiy adabiyotning yoshlar tarbiyasidagi didaktik imkoniyatlari	57
Irisboyeva Xotiraxon Utbasarovna	
Talabalarining o'quv amaliyoti jarayonida kasbiy mobilligini rivojlantirishda dual ta'limga asoslangan metodikani takomillashtirish	61
G'ofurov To'liqinjon	
Didactic Opportunities of Content and Language Integrated Learning (CLIL) Technology in English Language Teaching	67
Ismailova Aziza Dilshodovna	
Фольклорные источники в историко-географическом изучении памятников Устюрта.....	72
Канаатов Есимкан	
Xorijiy davlatlar tajribasida o'zgarishlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish amaliyoti.....	76
Abdullayev Amirulla Xazratovich	
Algoritmik faollikni rivojlantirishning zamonaviy metodik yondashuvi	81
Pardayeva Kamola Sultonovna	
Sun'iy intellekt va startap ekotizimi asosida talabalarining tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish	86
Imomaliyev Quvvat Choriyevich	
Maktab ta'limida o'qitish sifatini baholashning ko'p tarmoqli raqamli-diaagnostik tizimini joriy etish va boshqarish	91
Nurmetov Tursunbek Kenjayevich	
Event ta'lim texnologiyasi vositasida talabalarining o'qish samaradorligini oshirish	96
Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Bo'tayeva Saodat Xudoyor qizi	
Texnologik ta'lim yo'nalishi talabalarining malakaviy va pedagogik amaliyotlari uzviyligini ta'minlashning metodik modeli	99
Mardonov Maqsudbek Maxmudovich	
Nogironligi bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarga ijtimoiy-psixologik yordam ko'rsatishning nazariy-metodologik asoslari	103
Umarova Umidaxon Ibaydullayevna	

Chizmachilik darslarida animatsiyali modellarni qo'llashning pedagogik asoslari	108
<i>Xo'janiyozov Shokir Rustamovich</i>	
Fanlararo aloqadorlik asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish metodikasi va uning eksperimental samaradorligi	114
<i>Isroilova E'zoza Akmal qizi</i>	
Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida ingliz tilini o'qitishda veb-kvestlar va raqamli keyslarni samarali qo'llash usullari	119
<i>Shermatova Ra'no O'ktam qizi, Baxodirova Gulnoz Kamalovna</i>	
Xalq og'zaki ijodi asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ faoliyatini takomillashtirish texnologiyalari	124
<i>Abduraximova Muxabbat Allayevna</i>	
Bo'lajak fizika o'qituvchilarini nanotexnologiya sohasidagi bilimlarni taqdim etishga va o'qitishga tayyorlash metodikasi	129
<i>Sottarov Abduvali Umirqulovich</i>	
Raqamli ta'lim muhitida talabalarning raqamli tafakkurini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	133
<i>Nuraliyeva Feruza Abdusalim qizi</i>	
Emotsional intellekt va raqamli kommunikatsiya: yoshlar psixologiyasida zamonaviy tendensiyalar	137
<i>Qahharov Nuriddin Sherbek o'g'li</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda "o'quv burnout" (o'qishga nisbatan charchash va sovish) holatining oldini olishda motivatsion pedagogik texnologiyalar	142
<i>Babajanova Gulmira Muratbayevna</i>	
Linguopragmatic Errors in Artificial Intelligence-Generated Translations	147
<i>Aytmuxamedova Durdona Jasur qizi</i>	
Клинические особенности аллергодерматозов у лиц, проживающих в Ташкентской области	153
<i>Абдуллаева Ф. Б., Саипова Н. С.</i>	
Tyutorlik faoliyatining pedagogik ahamiyati	160
<i>Ashirova Gulnora Xayrullayevna</i>	
Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbga yo'naltirish metodikasini takomillashtirish	164
<i>Nurmuratova Iroda Nuriddinovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlashda diqqat yetishmasligi va giperfaollik: mnemotexnik korreksiya	169
<i>Egamberdiyeva Xuriyat Egamberdiyevna, Kaxxarova Ozoda Abdimo'minovna</i>	
The Historical Development of Translation	173
<i>Sharopova Gulnoza Odil qizi</i>	
Integratsiya jarayonlarini samarali boshqarishga yo'naltirilgan metodik tizim	176
<i>L. T. Xudaybergenova</i>	
Multimodal matnlarni tanlash va dalillarga asoslangan o'quv topshiriqlari metodikasini ishlab chiqish	180
<i>G'ofurova Dilshodaxon Toxirjon qizi</i>	
Bo'lajak tibbiyot xodimlarining diagnostik kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalarining o'rni: ilmiy adabiyotlar sharhi	186
<i>Xalimova S. A.</i>	
The Role and Opportunities of Artificial Intelligence (AI) in the Management of Educational Institutions	191
<i>Abduqahorova Lobar Oybekovna</i>	
Malaka oshirish jarayonida maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirishning tashkiliy-boshqaruv mexanizmi	197
<i>Xidirova Maftuna Ilhom qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya berishda STEAM va an'anaviy usullarning qiyosiy tahlili	205
<i>Boltayeva Nasiba Ilhom qizi</i>	

Kasb-hunar ta'limida elektromobillar va robototexnika yo'nalishlarini rivojlantirish: xalqaro hamkorlik tajribasi va "2+1" dual ta'lim modeli.....	209
<i>Dushanov Nuriddin Qo'ldoshovich, Suvonov Murodjon Abdurahmon o'g'li, Ibragimova Dinara Rustam qizi, Karimova Oygul Ro'ziyevna, Avliyoqulov Muxammad Mustafoyevich</i>	
Multimodal matnlarni tanlash va dalillarga asoslangan o'quv topshiriqlarining metodikasini ishlab chiqish ...	212
<i>G'ofurova Dilshodaxon Toxirjon qizi</i>	
Maktabgacha ta'limda "ijodiy faoliyat" va "kreativlik" konseptlarining nazariy-metodologik interpretatsiyasi...	218
<i>Komila Aytmuratova</i>	
Bo'lajak chet tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi asosida rivojlantirishga doir mashqlar tipologiyasining samaradorligi.....	222
<i>Maxmudova Feruza Salimjonovna</i>	
O'zbek va rus nasrida oilaviy munosabatlarning badiiy-psixologik talqini	227
<i>Qurbonova Malika Toxir qizi</i>	
O'quv-biluv kompetensiyasining nazariy asoslari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar	230
<i>Saydaxmedova Barno Batirovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining matematik tayyorgarligi tarkibi: TIMSS va PISA xalqaro baholash dasturlari asosidagi nazariy tahlil	235
<i>Abdusattarova Zaynab</i>	
Fizikani o'qitishda barqaror taraqqiyot tushunchalarini rivojlantirish: O'zbekiston kontekstida adabiyotlar tahlili.....	243
<i>Avazova Oltin</i>	
Futbolda 11–12 yoshli darvozabonlarni texnik-taktik jihatdan tayyorlashda maxsus mashqlarning ahamiyati	247
<i>Ibragimov Qosimbek Isroil o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanni o'qitish jarayonida sun'iy intellekt yordamida foydalanib nazariy bilimlarni hayotga tatbiq qilib o'rganish metodlari	253
<i>Jo'layeva Munira Choriyevna</i>	
Creativity-Oriented Language Teaching in Karakalpak Folk Pedagogy	256
<i>Khodzhanizayeva Aygul Aytmuratovna</i>	
Bo'lajak pedagoglarda estetik kompetentlikni rivojlantirishning metodik asoslari.....	264
<i>Saidova Dilorom Erkinovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi	269
<i>Farhodova Sevara Qo'ziboy qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari.....	274
<i>Norkulova Jasmina Sodikovna</i>	
Umumta'lim maktablarida matematik kechalar orqali o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish samaradorligi.....	277
<i>Saytniyozov Adham Annamuhmet o'g'li</i>	
Tibbiy va pedagogik ta'lim jarayonida "Case Study" metodini qo'llash orqali talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish	282
<i>Shaymatova Azizaxon Rustambekovna</i>	
Dutor ijrochiligining amaliy-texnik jihatlariga e'tibor qaratish va ushbu jarayonni rivojlantirish	286
<i>Shodiyeva Shahinabonu Shoirjon qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik texnikani shakllantirish texnologiyalari	293
<i>Turimbetova Sveta Muhammedaliyevna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi hamkorlik menejmentini takomillashtirishda direktor o'rinbosarining roli	297
<i>Xolnazarova Shaxnoza Baxodir qizi</i>	
Адаптивная геймификация в школьном обучении физике	304
<i>Индира Бахадуровна Ерлепесова</i>	
Bo'lajak pedagoglarda qadriyatlar tizimining shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar	309
<i>Taylanova Sh. Z.</i>	

Metakognitiv kompetensiya: mohiyati va mazmuni, tarixiy evolyutsiyasi.....	317
<i>Xasanova Feruza Xurramovna, Abdullayeva G. A.</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy tayyorgarlikni ta'minlovchi refleksiv va motivatsion mexanizmlar	322
<i>Fayziyeva Umida Asadovna</i>	
Arab tilida jumla tuzilishi: ismiy va fe'liy jumalarning nahviy tahlili	328
<i>Quqonboyeva Moxlaroyim Elmurodjon qizi</i>	
"Maugli" asarining didaktik ahamiyati va obrazlar tahlili	333
<i>To'g'onova Dinoraxon Mansurjon qizi</i>	
Jadid taraqqiyparvari Ahmad Zaki Validiyning ijtimoiy-siyosiy faoliyati va uning vatanparvarlik harakatlari...	337
<i>Raximov Azizbek Normurodovich</i>	
Biologiya darslarida kooperativ ta'lim texnologiyasidan foydalanish metodikasi	342
<i>Ibodova Mahfuza Namozovna</i>	
Ta'limni tashkil etishning pedagogik omillari	346
<i>Yuldasheva Nilufar Abdullayevna, Hazratkulova Lobar To'rabek qizi</i>	
5–7 yoshli qizlarda badiiy gimnastika orqali maxsus harakat ko'nikmalarini rivojlantirish	350
<i>Botirova Sayyora Nurullayevna</i>	
Talabalarda grammatik kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari	354
<i>Aymanova Shyirinay Kamilovna</i>	
Yosh ofitserlarda xizmat rezistentligini belgilovchi ijtimoiy-psixologik determinantlar	357
<i>Rejаметова Irada Ikramshikovna</i>	
Chapaqay o'quvchilarda grafik malakalarni rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari	363
<i>Yusufzoda Shabnami Yunus</i>	
Преимущества использования STEAM технологий в дошкольном образовании.....	368
<i>Садикова Д. Х.</i>	
Sun'iy intellekt bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning kognitiv mustaqilligi va metakognitiv nazoratining pedagogik-psixologik determinantlari	371
<i>Saliyeva Muslima Maxsetbay qizi</i>	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt asosidagi kiberxavfsizlik tizimlarining etik va huquqiy jihatlari o'qitish metodikasi	377
<i>Turanova Aynur Baxtjan qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar alaliyasini korreksiya qilishda neyrostimulyatsiya hamda logopedik texnologiyalarning kompleks qo'llanilishi.....	381
<i>Axunxodjayeva Dildoraxon G'anixon qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti, oila va mahalla hamkorligi korporativ ta'lim tendensiyasi sifatida	384
<i>Qilichova Marxabo Xudaykulovna</i>	
Informatika fanini innovatsion vositalar bilan o'qitish.....	392
<i>Allaberganova Muyassar, Po'lotova Sevinchoy Arslon qizi</i>	
Jamoat tartibini saqlash xizmatida boshqaruv kompetensiyalarining ijtimoiy-psixologik determinatsiyasi....	397
<i>Mamatxanov Nodirxon Sadridin o'g'li</i>	
Sociolinguistic Variation in English: A Study of Dialects and Accents.....	402
<i>Keldiboyeva Diyora Shuhratilla qizi, Ramazonova Feruzaxon Akbarovna</i>	
Ingliz va o'zbek multimodal diskursida lingvomadaniy ma'noning verbal-vizual vositalar orqali voqelanishi: chog'ishtirma-pragmatik tahlil.....	405
<i>Mo'minova Maftuna Alijonovna</i>	
Long-Term Retention and Pragmatic Use of English Idioms Following Adaptive Instruction: A Longitudinal Follow-Up Study.....	409
<i>Alisher Sidikov Uktamjonovich</i>	
Ta'lim klasteri sharoitida bo'lajak muhandislarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va metodik modeli	418
<i>Yangiyev Shavkat Norkobulovich</i>	
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining biologiya fanidan olimpiada masalalarini yechish ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	422
<i>Sh. Yu. Abdunabiyeva</i>	

Dual ta'lim modeli sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik muloqot kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	428
Turamuratov Ulug'bek Uraqovich	
Bo'lajak o'qituvchilarni raqamli baholash faoliyatiga tayyorlashning pedagogik modeli	433
Raisov Shamsiddin Rashid o'g'li	
Bo'lajak informatika o'qituvchilarining kreativ fikrlashini rivojlantirishda raqamli pedagogik texnologiyalarning samaradorligi	438
Radjapov Aybek Allaberganovich	
Miya falajiga chalingan bolalar bilan qilichbozlik mashg'ulotlarini o'tkazish uchun moslashuvchan dasturni ishlab chiqish va raqamli uslubiy yordam	442
Davranova Maftunabonu Elyorovna	
Maxsus pedagogika yo'nalishi talabalari kasbiy mas'uliyatini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari...	448
Xalimova Ozoda	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlashini raqamli didaktik o'yinlar vositasida rivojlantirish	451
Sabohat Sharofiddinovna Siddiqova	
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy-metodik kompetentligini rivojlantirishda simulyatsion texnologiyalarni qo'llash metodikasi	455
Baratova Yulduz	
Talabalar huquqiy madaniyatini yuksaltirishda sun'iy intellektning o'rni	461
Shamsudinova Malika Ulug'bek qizi	
Deviant xulqli o'quvchilarni tarbiyalashning pedagogik-psixologik muammolari va ularning yechimlari.....	464
Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich	
Muloqot va uni o'smirlik yoshida rivojlantirish masalalari	470
Orifova Sabot Yakubovna	
O'smirlik davridagi shaxslararo munosabatlarni tadqiq etish metodlari.....	474
Safarova Dilnoza Kuchkarovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining barkamol yosh avlodni shakllantirishida milliy innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni	478
Ibodullayeva Dildora Shukrulla qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila hamkorligi ahamiyatining rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida tahlili.....	481
Oripova A'lo O'ktam qizi	
Logopediya fanida me'yor tushunchasining zamonaviy talqinlari: nazariy yondashuvlar va metodologik asoslar.....	485
Turg'unboyev Sirojiddin Faxriddinovich	

DEVIANT XULQLI O'QUVCHILARNI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI VA ULARNING YECHIMLARI

Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich

Samarqand davlat universiteti tadqiqotchisi

<https://orcid.org/0009-0007-3922-2558>

Annotatsiya: Ushbu maqolada deviant xulq-atvoriga moyil o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida uchraydigan pedagogik va psixologik muammolar tahlil qilinadi. O'quvchilarda me'yoriy xulqdan chekinish holatlarining kelib chiqishiga oilaviy muhit, tengdoshlar ta'siri, ta'lim muassasasidagi munosabatlar, nazoratning yetarli emasligi, ruhiy zo'riqish va individual xususiyatlar sabab bo'lishi mumkinligi yoritiladi. Shuningdek, bunday o'quvchilar bilan ishlashda pedagog, psixolog va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ko'rsatib beriladi. Maqolada deviant xulqning oldini olish, o'quvchining ijobiy fazilatlarini rivojlantirish, individual yondashuvni qo'llash, sog'lom psixologik muhit yaratish hamda tarbiyaviy ishlarni tizimli tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Muammoni jazolash orqali emas, balki o'quvchini tushunish, qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy muhitga moslashtirish orqali hal qilish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: deviant xulq, o'quvchi, tarbiya, pedagogik muammo, psixologik muammo, individual yondashuv, profilaktika, oila, maktab, ijtimoiy moslashuv.

Abstract: This article examines the pedagogical and psychological problems that arise in the education of students who demonstrate deviant behavior. It discusses the main factors that may cause students to deviate from accepted behavioral norms, including an unhealthy family environment, peer influence, difficulties in school relationships, insufficient supervision, psychological stress and individual personality characteristics. Particular attention is paid to cooperation among teachers, psychologists and parents in supporting such students. The article provides practical recommendations for preventing deviant behavior, developing positive personal qualities, applying an individual approach, creating a healthy psychological environment and organizing educational activities systematically. It is emphasized that the problem should be addressed not through punishment, but through understanding, emotional support and the successful social adaptation of the student.

Key words: deviant behavior, student, education, pedagogical problem, psychological problem, individual approach, prevention, family, school, social adaptation.

Аннотация: В статье рассматриваются педагогические и психологические проблемы, возникающие в процессе воспитания учащихся, склонных к девиантному поведению. Анализируются основные причины отклонения поведения школьников от общепринятых норм, среди которых семейная обстановка, влияние сверстников, неблагоприятные отношения в образовательной организации, недостаточный контроль, психологическое напряжение и индивидуальные особенности личности. Особое внимание уделяется сотрудничеству педагогов, психологов и родителей при работе с такими учащимися. В статье представлены практические рекомендации по профилактике девиантного поведения, развитию положительных качеств личности, применению индивидуального подхода, созданию здоровой психологической атмосферы и системной организации воспитательной работы. Обосновывается необходимость решения проблемы не посредством наказания, а через понимание, поддержку и успешную социальную адаптацию учащегося.

Ключевые слова: девиантное поведение, учащийся, воспитание, педагогическая проблема, психологическая проблема, индивидуальный подход, профилактика, семья, школа, социальная адаптация.

KIRISH

Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi nafaqat ta'lim tizimining, balki butun jamiyatning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, globallashuv jarayonlari, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng ommalashuvi yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlarini va xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda ayrim o'quvchilarda jamiyat tomonidan qabul qilingan axloqiy va huquqiy me'yorlardan chetga chiqish holatlari, ya'ni deviant xulq-atvor namoyon bo'lishi kuzatilmoqda. Bu esa nafaqat ta'lim

muassasalari, balki ota-onalar, pedagoglar, psixologlar hamda keng jamoatchilik oldiga muhim vazifalarni qo'ymoqda.

Sharq mutafakkirlari tarbiyani inson kamolotining asosiy omili sifatida e'tirof etganlar. Xususan, Abu Nasr Forobiy: "Ta'lim so'z va o'rgatish bilangina bo'ladi. Tarbiya esa amaliy ish va tajriba bilan o'rganishdir" ^[7], deya ta'kidlaydi. Ushbu fikr bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish faqat nazariy tushuntirish bilan emas, balki sog'lom pedagogik muhit, shaxsiy namuna va tizimli tarbiyaviy faoliyat orqali amalga oshirilishini anglatadi.

Deviant xulqning shakllanishiga oiladagi nosog'lom psixologik muhit, ota-onalar nazoratining sustligi, tengdoshlar ta'siri, internetdagi salbiy axborotlar, maktabdagi nizoli vaziyatlar hamda o'quvchining individual psixologik xususiyatlari sabab bo'lishi mumkin. Bunday holatlar o'quvchining o'qishga bo'lgan qiziqishining pasayishiga, intizom buzilishlariga, tajovuzkorlik, befarqlik yoki ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklarga olib keladi. Shu sababli deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlash faqat intizomiy choralar bilan emas, balki ilmiy asoslangan pedagogik va psixologik yondashuvlar orqali tashkil etilishi zarur.

So'nggi yillarda O'zbekistonda yoshlarning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash, ularni turli salbiy ta'sirlardan himoya qilish hamda ta'lim muassasalarida sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa deviant xulqning kelib chiqish omillarini chuqur o'rganish, uning oldini olishning samarali pedagogik va psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi deviant xulqli o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida uchraydigan pedagogik va psixologik muammolarni tahlil qilish, ularning kelib chiqish omillarini aniqlash hamda amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan samarali yechimlarni ilmiy asosda yoritishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Deviant xulqli o'quvchilar muammosi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarida turli jihatlardan o'rganilgan. Ilmiy manbalarda deviant xulq faqatgina intizomsizlik yoki tarbiyasizlik natijasi sifatida emas, balki shaxsning individual xususiyatlari, oilaviy munosabatlar, maktab muhiti, tengdoshlar ta'siri va jamiyatdagi ijtimoiy sharoitlarning o'zaro bog'liqligi asosida shakllanadigan murakkab hodisa sifatida talqin qilinadi.

Rossiyalik olim Yelena Zmanovskaya "Девиантология: психология отклоняющегося поведения: учебное пособие для студентов высших учебных заведений" nomli ilmiy asarida deviant xulqning mazmuni, asosiy turlari va yuzaga kelish mexanizmlarini tizimli ravishda yoritgan. Uning fikricha, shaxsning xulq-atvoridagi og'ishlarni faqat bitta sabab bilan izohlash mumkin emas. Bunda biologik, psixologik va ijtimoiy omillar birgalikda ta'sir ko'rsatadi. Muallif tajovuzkorlik, qaramlik, huquqbuzarlik, o'ziga zarar yetkazishga moyillik kabi holatlarni deviant xulqning turli shakllari sifatida tahlil qiladi. Zmanovskaya bunday o'quvchilar bilan ishlashda tashxis, profilaktika, psixologik maslahat va korreksion ishlarning o'zaro bog'liq holda olib borilishi zarurligini ta'kidlaydi. Olimaning yondashuvi deviant o'quvchini ayblashdan oldin uning xatti-harakatini yuzaga keltirgan ichki va tashqi sabablarni aniqlash muhimligini ko'rsatadi ^[1].

Foat Zinnurov o'zining "Педагогическая профилактика и коррекция девиантного поведения подростков в социокультурной среде" mavzusidagi tadqiqotida muammoni ijtimoiy-madaniy muhit bilan bog'liq holda o'rgangan. Tadqiqotchining fikricha, deviant xulqning oldini olish bir martalik suhbat yoki intizomiy chora bilan cheklanmasligi kerak. Buning uchun maktab, oila, mahalla, qo'shimcha ta'lim va yoshlar tashkilotlari faoliyatini birlashtiradigan yaxlit pedagogik tizim zarur. Zinnurov profilaktika jarayonida o'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil qilish, ularni ijtimoiy foydali faoliyatga jalb etish hamda kattalar bilan sog'lom munosabat o'rnatishni muhim pedagogik shart sifatida ko'rsatadi ^[2].

Aleksandr Podlipalin deviant xulqning norasmiy yoshlar submadaniyati va raqamli muhit ta'sirida shakllanishini tadqiq qilgan. Uning tadqiqotida o'smirning norasmiy guruhlariga qo'shilishi ba'zan oilada, maktabda yoki tengdoshlar orasida yetarli qo'llab-quvvatlash topa olmagan bilan bog'lanadi. Muallif profilaktika samarali bo'lishi uchun o'smirning emotsional barqarorligini rivojlantirish, xavfsiz raqamli muhit yaratish, ota-ona va bola o'rtasidagi muloqotni yaxshilash hamda o'quvchini ijtimoiy ahamiyatga ega madaniy faoliyatga jalb qilish zarurligini asoslaydi. Uning modelida o'quvchi, ota-ona, pedagog va o'smirlar ta'sir qiluvchi submadaniy muhit bilan birgalikda ishlash nazarda tutilgan ^[3].

Amerikalik tadqiqotchilar Ming-Te Wang va Thomas Dishion o'rta maktab yoshidagi o'quvchilarda maktab muhiti, deviant tengdoshlar bilan yaqinlashish va xulqiy muammolar o'rtasidagi bog'liqlikni uzoq muddatli tadqiqot asosida o'rganganlar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarning maktabdagi ijtimoiy muhitni salbiy qabul qilishi kuchaygan sari xulqiy muammolar va deviant tengdoshlar bilan aloqalar ham ortib borgan. Aksincha, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy munosabat, aniq va adolatli qoidalar hamda maktabga tegishlilik hissi o'quvchini salbiy guruhlar ta'siridan himoya qiladi. Bu natijalar deviant xulqni faqat oiladagi kamchiliklar bilan bog'lash noto'g'ri ekanini, maktabdagi psixologik muhit ham katta tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi ^[3].

Yanhong Ouyang va uning hammualliflari ota-onalarning farzand ta'limiga bo'lgan umidi, o'smirning o'z kelajagiga ishonchi, deviant tengdoshlar ta'siri va muammoli xulq o'rtasidagi munosabatni o'rgangan. Tadqiqotda ota-onaning farzandi kelajagiga befarq bo'lmasligi, uning ta'limiy maqsadlarini qo'llab-quvvatlashi va xatti-harakatini oqilona nazorat qilishi himoya omili sifatida namoyon bo'lgan. O'smirning ta'lim olishga bo'lgan shaxsiy intilishi kuchli bo'lsa, uning salbiy xulqli guruhlarga qo'shilish ehtimoli kamaygan. Aksincha, deviant tengdoshlar bilan yaqin munosabat muammoli va qoidabuzar xatti-harakatlarning ortishiga sabab bo'luvchi muhim xavf omili sifatida aniqlangan ^[6].

Shuang Liu va uning hamkasblari oiladagi ota-ona nizolari, o'quvchining maktabga bog'liqligi, impulsivlik va huquqbuzarlikka moyil xulq o'rtasidagi munosabatni tadqiq etganlar. Tadqiqotda 1407 nafar o'smir ishtirok etgan. Natijalar ota-onalar o'rtasidagi doimiy nizolar o'smirning maktabga bo'lgan ishonchi va tegishlilik hissini pasaytirishini ko'rsatgan. Maktab bilan hissiy aloqasi zaiflashgan o'quvchilarda qoidabuzarlik va tajovuzkor xatti-harakatlar ko'proq uchragan. Shu bilan birga, maktabga kuchli bog'liqlik, o'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi va sinfdagi ijobiy munosabatlar hatto impulsiv o'quvchilarni ham salbiy xatti-harakatlardan himoya qilishi mumkinligi aniqlangan ^[4].

Abeer AlMakadma boshchiligidagi tadqiqotchilar o'quvchining ota-ona va maktab bilan bog'liqligi, dars qoldirish, janjallashish hamda maktab intizomini buzish holatlarini tahlil qilganlar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, maktabga hissiy jihatdan bog'langan, o'qituvchilar bilan ishonchli munosabat o'rnatgan va ota-onasi tomonidan oqilona nazorat qilinadigan o'quvchilarda xavfli xatti-harakatlar kamroq uchragan. Dars qoldirish, mushtlashish va intizomiy jazoga sabab bo'ladigan holatlar esa maktab bilan aloqasi va ota-ona nazorati sust bo'lgan o'quvchilar orasida ko'proq kuzatilgan. Muallif maktab va oilani birlashtiruvchi tarbiyaviy dasturlarni profilaktikaning asosiy vositalaridan biri deb hisoblaydi ^[5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda deviant xulqli o'quvchilarni tarbiyalash jarayonida yuzaga keladigan pedagogik-psixologik muammolar va ularning yechimlarini o'rganishga qaratilgan nazariy-tahliliy metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, pedagogik hamda psixologik tadqiqotlar o'rganilib, ularda ilgari surilgan ilmiy qarashlar tizimli ravishda tahlil qilindi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli asosiy metodlardan biri sifatida qo'llanildi. Ushbu usul orqali turli tadqiqotchilarning deviant xulqning kelib chiqish sabablari, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi oilaviy, pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillar haqidagi qarashlari o'zaro taqqoslandi. Xususan, oila muhiti, ota-ona nazorati, maktabdagi psixologik muhit, tengdoshlar ta'siri, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari hamda o'smirning individual xususiyatlariga doir ilmiy natijalarning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi.

Shuningdek, tizimli tahlil usuli yordamida deviant xulq alohida bir omilning natijasi sifatida emas, balki oila, maktab, tengdoshlar muhiti va o'quvchining individual psixologik xususiyatlari o'zaro ta'sirida shakllanadigan murakkab pedagogik-psixologik hodisa sifatida o'rganildi. Mazkur yondashuv deviant xulqning kelib chiqish sabablarini kompleks tarzda baholash hamda profilaktik va korreksion ishlarning asosiy yo'nalishlarini belgilash imkonini berdi.

Bundan tashqari, umumlashtirish va sintez usullaridan foydalanilib, o'rganilgan ilmiy manbalarda keltirilgan nazariy qarashlar va tadqiqot natijalari bir tizimga keltirildi. Natijada deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashda individual yondashuv, sog'lom psixologik muhit yaratish, pedagog, psixolog va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish, o'quvchilarni ijtimoiy foydali faoliyatga jalb etish hamda profilaktik ishlarni tizimli tashkil etish muhim pedagogik-psixologik yo'nalishlar sifatida ajratib olindi.

Qo'llanilgan metodlar tadqiqot mavzusiga oid ilmiy qarashlarni o'zaro taqqoslash, mavjud muammolarning asosiy sabablarini tizimlashtirish va deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashning samarali pedagogik-psixologik yechimlarini umumlashtirish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Deviant xulqli o'quvchilar bilan bog'liq muammolarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bunday xatti-harakatlar ko'pincha birdaniga yuzaga kelmaydi. Ular ma'lum vaqt davomida shakllanib, oila, maktab, tengdoshlar muhiti va o'quvchining ichki kechinmalari ta'sirida kuchayib boradi. Shu sababli o'quvchining intizomga rioya qilmasligi, dars qoldirishi, tajovuzkorligi yoki kattalar talabiga qarshilik ko'rsatishini faqat tarbiyasizlik deb baholash to'g'ri emas. Har bir salbiy xatti-harakat ortida ma'lum bir sabab, ehtiyoj yoki hal qilinmagan psixologik muammo bo'lishi mumkin.

Avvalo, oilaviy muhit o'quvchining xulq-atvori shakllanishida katta ahamiyatga ega. Oilada doimiy nizolarning mavjudligi, bolaga nisbatan befarqlik, haddan tashqari qattiqqo'llik yoki nazoratning umuman yo'qligi uning

ruhiy holatiga salbiy ta'sir qiladi. Ba'zan ota-onalar farzandining moddiy ehtiyojlarini ta'minlashni tarbiyaning asosiy sharti deb hisoblaydilar. Biroq bola uchun e'tibor, samimiy suhbat, ishonch va ruhiy qo'llab-quvvatlash ham muhimdir. Ota-onasi bilan erkin muloqot qila olmaydigan o'quvchi o'z muammolarini tengdoshlari yoki internetdagi turli guruhlar orqali hal qilishga urinishi mumkin. Bu esa uni salbiy ta'sirlarga yanada yaqinlash-tiradi.

Maktabdagi munosabatlar ham deviant xulqning kuchayishi yoki kamayishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi tomonidan o'quvchini doimiy tanqid qilish, uni boshqalar oldida kamsitish yoki faqat kamchiliklariga e'tibor qaratish unda norozilik va qarshilik hissini paydo qiladi. Ayrim hollarda o'quvchi o'zini himoya qilish maqsadida qo'pol yoki tajovuzkor munosabatni tanlaydi. Aslida esa bunday holat uning ichki himoya reaksi-yasi bo'lishi mumkin. Shuning uchun pedagog o'quvchining xulqini baholashdan oldin uning ruhiy holatini va muammoning kelib chiqish sabablarini tushunishga harakat qilishi zarur.

Deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashda jazolash usuli ko'pincha kutilgan natijani bermaydi. Haddan tashqari qattiq jazo o'quvchida qo'rquv, yolg'on gapirish, yashirin qarshilik yoki o'ch olish istagini kuchaytirishi mumkin. Jazodan keyin bola ma'lum vaqt o'zini tartibli tutishi mumkin, biroq muammoning asl sababi bartaraf etilmasa, salbiy xatti-harakat yana takrorlanadi. Shu bois tarbiyaviy jarayonda jazo o'rniga tushuntirish, mas'uliyatni his qildirish, xatti-harakat oqibatlarini anglatish va ijobiy faoliyatga yo'naltirish samaraliroq hisoblanadi.

Tengdoshlar ta'siri ham o'smirlik davrida alohida kuchga ega bo'ladi. O'quvchi o'zini guruhning bir qismi sifatida his qilishni istaydi va shu sababli do'stlarining xatti-harakatlarini takrorlashi mumkin. Agar u ijobiy maqsadga ega jamoaga qo'shilsa, unda mas'uliyat, hamkorlik va o'ziga ishonch shakllanadi. Aksincha, salbiy xulqqa moyil guruh bilan yaqinlashish dars qoldirish, janjallashish, yolg'on gapirish yoki huquqbuzarlik kabi holatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun maktabda o'quvchilarni sport, san'at, kitobxonlik, texnika, ijodkorlik va jamoatchilik ishlariga jalb qilish profilaktik jihatdan muhimdir.

Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlarning ta'sirini ham e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Nazoratsiz axborot oqimi o'quvchining dunyoqarashi va xulqiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi videolar, zararli guruhlar, kiberbulling va turli xavfli chaqiriqlar o'smirning ruhiy holatini izdan chiqaradi. Bunday vaziyatda internetdan foydalanishni butunlay taqiqlash to'g'ri yechim emas. Aksincha, o'quvchilarda axborotni tanqidiy baholash, zararli va foydali kontentni farqlash hamda raqamli xavfsizlik qoidalariga amal qilish ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

Deviant xulqni bartaraf etishda maktab psixologining faoliyati ham katta ahamiyatga ega. Psixolog o'quvchini faqat muammo yuzaga kelganda emas, balki muntazam ravishda kuzatib borishi kerak. Individual suhbat, psixologik diagnostika, trening va korreksion mashg'ulotlar yordamida o'quvchining tajovuzkorligi, xavotiri, o'ziga ishonchsizligi yoki muloqotdagi qiyinchiliklarini aniqlash mumkin. Bunda o'quvchining shaxsiy ma'lumotlari va ichki kechinmalariga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish muhimdir. Agar bola psixologga ishonmasa, u o'z muammosini ochiq aytmaydi va yordam jarayoni samarasiz bo'lib qoladi.

Pedagog, psixolog va ota-onaning birgalikdagi hamkorligi muammoni hal etishning eng muhim shartidir. Amaliyotda ba'zan ota-ona barcha mas'uliyatni maktab zimmasiga yuklaydi, maktab esa muammoni oiladagi tarbiya bilan izohlaydi. Bunday yondashuv natijada o'quvchining holati yanada murakkablashadi. Tomonlar bir-birini ayblash o'rniga umumiy maqsad asosida harakat qilishi, o'quvchi uchun yagona va tushunarli talablarni belgilashi kerak. Oilada bir xil, maktabda esa boshqa xil talab qo'yilishi o'quvchida noaniqlik va ikkilanishni yuzaga keltiradi.

Deviant xulqli o'quvchini faqat kamchiliklari orqali baholash ham to'g'ri emas. Har bir bolada ma'lum bir qobiliyat, qiziqish yoki ijobiy fazilat mavjud. Pedagog shu jihatni topib, uni rivojlantira olsa, o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi. Masalan, darsda faolligi past bo'lgan o'quvchi sport, musiqa, rasm chizish, texnika yoki tashkilotchilikda yaxshi natija ko'rsatishi mumkin. Uning yutug'ini e'tirof etish va kichik muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish xulqdagi ijobiy o'zgarishlarga olib keladi. Shuningdek, profilaktik ishlar faqat muammoli o'quvchilar bilan chegaralanmasligi lozim. Sinfdagi sog'lom psixologik muhit, o'zaro hurmat, do'stona muloqot va adolatli munosabat barcha o'quvchilar uchun zarurdir. Maktabda kamsitish, masxara qilish va zo'ravonlikka yo'l qo'yilmasligi kerak. Sinf rahbari o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni kuzatib borishi, nizolarni erta aniqlashi va ularni tinch yo'l bilan hal qilishga o'rgatishi muhimdir.

Umuman olganda, deviant xulqli o'quvchilarni tarbiyalashda yagona va barcha bolalarga bir xil ta'sir qiladigan usul mavjud emas. Har bir o'quvchining oilaviy sharoiti, xarakteri, yoshi, qiziqishi va muammosi alohida hisobga olinishi kerak. Eng samarali yondashuv o'quvchini jazolash emas, balki uning holatini tushunish, unga ishonch bildirish, ijobiy muhit yaratish va jamiyatga moslashishiga yordam berishdan iborat. Ana shunday insonparvar va tizimli yondashuvgina o'quvchi xulqida barqaror ijobiy o'zgarishlarni yuzaga keltirishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Deviant xulqli o'quvchilarni tarbiyalash masalasi murakkab pedagogik va psixologik yondashuvni talab qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'quvchining me'yoriy xulqdan chekinishi faqat uning shaxsiy kamchiligi yoki tarbiyasizligi bilan izohlanmaydi. Bunday holatlarning shakllanishiga oiladagi nosog'lom muhit, ota-ona nazoratining sustligi, maktabdagi nizolar, tengdoshlarning salbiy ta'siri, internetdagi zararli axborotlar, ruhiy zo'riqish, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar sabab bo'lishi mumkin.

Shu bois deviant xulqli o'quvchini faqat jazolash, tanbeh berish yoki undan yuqori talab qilish orqali muammoni hal etib bo'lmaydi. Bunday choralar ayrim hollarda qisqa muddatli natija berishi mumkin, biroq xulqdagi og'ishlarning asosiy sababi bartaraf etilmasa, muammo yana takrorlanadi. Samarali tarbiya o'quvchining ichki kechinmalarini tushunish, unga ishonch bildirish, ijobiy sifatlarini qo'llab-quvvatlash va jamiyatga moslashishiga yordam berishga asoslanishi kerak.

Deviant xulqning oldini olishda oila, maktab va jamoatchilik hamkorligi muhim o'rin tutadi. Pedagog, psixolog va ota-ona o'quvchi bilan ishlashda yagona maqsad va yondashuv asosida harakat qilsa, tarbiyaviy ishlarning samaradorligi ortadi. Ayniqsa, maktabda sog'lom psixologik muhit yaratish, o'quvchini kamsitmaslik, uning fikrini tinglash va qobiliyatlarini namoyon etish uchun imkoniyat berish xulqdagi ijobiy o'zgarishlarga olib keladi.

Shuningdek, har bir o'quvchiga individual yondashish zarur. Chunki bir o'quvchiga foyda bergan usul boshqa o'quvchida kutilgan natijani bermasligi mumkin. O'quvchining yoshi, xarakteri, oilaviy sharoiti, qiziqishlari va psixologik holati hisobga olingan holda tarbiyaviy reja ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Shu asosda deviant xulqli o'quvchilar bilan ishlashda insonparvarlik, sabr-toqat, izchillik va hamkorlik asosiy tamoyillar bo'lishi lozim.

Deviant xulqning dastlabki belgilarini erta aniqlash uchun sinf rahbari, fan o'qituvchisi va maktab psixologi o'quvchilarning darsdagi faolligi, tengdoshlari bilan munosabati, kayfiyati va xatti-harakatidagi o'zgarishlarni muntazam kuzatib borishi zarur.

Har bir muammoli o'quvchi uchun individual pedagogik-psixologik tavsifnoma va korreksion ish rejasi ishlab chiqilishi kerak. Ushbu rejada o'quvchining muammolari bilan bir qatorda uning kuchli tomonlari, qiziqishlari va qobiliyatlari ham hisobga olinishi lozim.

Ota-onalar bilan muntazam suhbatlar, maslahatlar va tarbiyaviy treninglar tashkil etish muhimdir. Bunda ota-onani ayblash emas, balki farzand tarbiyasidagi muammoni birgalikda hal etishga yo'naltirish kerak.

Maktabda o'quvchilarni kamsitish, masxara qilish, zo'ravonlik va kiberbulling holatlarining oldini olishga qaratilgan aniq qoidalar va profilaktik tadbirlar yo'lga qo'yilishi zarur.

Deviant xulqqa moyil o'quvchilarni sport, san'at, kitobxonlik, kasb-hunar, texnik ijodkorlik va jamoatchilik ishlariga jalb etish lozim. Mazmunli faoliyat o'quvchining bo'sh vaqtini to'g'ri tashkil etadi va unda o'ziga ishonchni oshiradi.

Pedagoglar o'quvchini boshqalar oldida haqoratlash, tamg'alash yoki faqat kamchiliklari orqali baholashdan voz kechishi kerak. Kichik yutuqlarni ham e'tirof etish va rag'batlantirish ijobiy xulqning mustahkamlanishiga yordam beradi.

Maktab psixologi tomonidan individual suhbatlar, psixologik treninglar, nizolarni hal qilish mashg'ulotlari, tajovuzkorlikni kamaytirish va hissiyotlarni boshqarishga qaratilgan korreksion dasturlar muntazam tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

O'quvchilarda internetdan xavfsiz foydalanish, zararli axborotni ajratish, kiberbullingdan himoyalanih va raqamli madaniyat ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha maxsus mashg'ulotlar o'tkazilishi kerak.

Sinfda o'zaro hurmat, ishonch, hamjihatlik va adolatga asoslangan psixologik muhit yaratish lozim. Bunday muhit o'quvchining maktabga bog'liqligini kuchaytirib, deviant xulqning oldini olishga xizmat qiladi.

Deviant xulq bilan bog'liq murakkab holatlarda maktab, ota-ona, mahalla, voyaga yetmaganlar bilan ishlovchi mutaxassislar va zarur hollarda tibbiy-psixologik xizmatlar o'rtasida tizimli hamkorlik yo'lga qo'yilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Змановская Е. В. Девиантология: психология отклоняющегося поведения: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Академия, 2004. – 288 с.
2. Зиннуров Ф. К. Педагогическая профилактика и коррекция девиантного поведения подростков в социокультурной среде: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Казань, 2012.
3. Wang M. T., Dishion T. J. The trajectories of adolescents' perceptions of school climate, deviant peer affiliation, and behavioral problems during the middle school years // Journal of Research on Adolescence. – 2012. – Vol. 22, No. 1. – P. 40–53. – DOI: 10.1111/j.1532-7795.2011.00763.x.

4. Liu S., Yu C., Conner B. T., Wang S., Lai W., Zhang W. Influence of inter-parental conflict on adolescent delinquency via school connectedness: Is impulsivity a vulnerability or plasticity factor? // *Journal of Adolescence*. – 2016. – Vol. 52. – P. 12–21. – DOI: 10.1016/j.adolescence.2016.07.001.
5. AlMakadma A. S., Ramisetty-Mikler S. Student, school, parent connectedness, and school risk behaviors of adolescents in Saudi Arabia // *International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine*. – 2015. – Vol. 2, No. 3–4. – P. 128–135. – DOI: 10.1016/j.ijpam.2015.09.003.
6. Ouyang Y., Wang K., Zhang T., Peng L., Song G., Luo J. The influence of parental educational expectations on adolescent problem behaviors: The role of adolescent self-educational expectations and deviant peer affiliations // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2023. – Vol. 20, No. 3. – Article 2005. – DOI: 10.3390/ijerph20032005.
7. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993. – 224 b. – B. 184.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №8(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.